

Offerte voor natuurcompensatie door agrariërs in Ade

Aanbod aan het ministerie van Verkeer en Waterstaat

Paul Terwan
onderzoek & advies

Offerte voor natuurcompensatie door agrariërs in Ade

Aanbod aan het ministerie van Verkeer en Waterstaat

P. Terwan
Utrecht, december 2001

Paul Terwan

onderzoek & advies

*Postbus 4135
3502 HC Utrecht
Tel./fax:
030 - 233 11 56
E-mail:
paul.terwan@wxs.nl*

Dankwoord

Deze offerte kwam tot stand dankzij een financiële bijdrage van de Landinrichtingscommissie Ade.

Bij de totstandkoming zijn vele personen betrokken geweest. Allereerst waren dat vier veehouders vanuit de Vereniging Agrarisch Natuurbeheer (VAN) Ade, die het aanbod 'vanuit de streek' hebben helpen formuleren:

- K. van der Heden, tevens voorzitter VAN Ade;
- K. Pennings;
- H. Rotteveel;
- S. Winters.

Daarnaast heeft de Werkgroep Natuur van de Landinrichtingscommissie een belangrijke rol gespeeld in de discussies over het karakter van de offerte. Daarin namen deel:

- A. Struik, H. Smit, P. Kamminga en A. Koffeman (provincie Zuid-Holland);
- M. Roos en M. Duim (Dienst Landelijk Gebied);
- K. van der Heden, A. van Schie en R. van Schie (VAN Ade);
- T. Kooij (projectorganisatie HSL-Zuid);
- P. Grob (waterschap De Oude Rijnstromen);
- S. van Breukelen (Hoogheemraadschap van Rijnland);
- B. Jap en P. Louwaars (Staatsbosbeheer);
- N. van Brussel (particuliere natuur- en milieuorganisaties).

Verder is overleg gevoerd met en/of waardevolle informatie verkregen van:

- H. van der Sluijs en T. Kooij, projectorganisatie HSL-Zuid;
- Th. Vellinga, Dienst Landelijk Gebied (Centrale Eenheid);
- F. Visbeen (Vereniging Agrarisch Natuurbeheer Waterland).

De foto's op de omslag ten slotte zijn afkomstig van M. Duim (Dienst Landelijk Gebied Voorburg; achtergrondfoto) en de Vereniging Agrarisch Natuurbeheer Waterland (inzetjes).

Allen veel dank voor hun inspanningen!

Paul Terwan

Inhoud

DEEL 1: De offerte

- 1. Inleiding**
- 2. Prestaties en prijzen**
- 3. Duurzaamheid en kwaliteit van het beheer**
 - 3.1 Duurzaamheidswaarborgen
 - 3.2 Kwaliteit van het beheer
 - 3.3 Overige uitvoeringsaspecten
- 4. Hoe verder met het aanbod?**

DEEL 2: Toelichting op de offerte

1. Weidevogels
2. Oevers en sloten
3. Dijken
4. Grazende vogels
5. Landschapselementen, erf en gebouwen

DEEL 1: De offerte

1. Inleiding

In Ade wil het ministerie van Verkeer en Waterstaat (V&W) 69 ha natuurcompensatie realiseren voor de aanleg van de HSL en de verbreding van rijksweg A4. Mede met het oog op de geringe grondmobiliteit heeft de landinrichtingscommissie in 1998 besloten tot een verkenning van de mogelijkheden om de compensatieplicht (mede) in te vullen in de vorm van agrarisch natuurbeheer. In 1998 is hiertoe een eerste meningspeiling georganiseerd in de Boterhuispolder, in 1999 is de verkenning ‘opgeschaald’ naar het gehele gebied. Blijkens de resultaten, weergegeven in het rapport *Kansen voor ‘agrarische’ natuurcompensatie in Ade* (2000), zijn er goede mogelijkheden om de compensatieplicht in te vullen met ‘boeren natuur’. Voorjaar 2000 zijn in de Boterhuispolder bovendien twee driejarige experimenten gestart, gefinancierd door V&W: één met zeer extensief graslandbeheer voor kritische weidevogels en één met aanleg en beheer van terrastaluds.

Van inventarisatie naar offerte

Op basis van het geïnventariseerde natuuraanbod vanuit de streek kan een concrete ‘offerte’ worden uitgebracht aan het ministerie van Verkeer en Waterstaat, de initiatiefnemer van de infrastructurele werken en compensatieplichtige partij. De landinrichtingscommissie heeft verzocht om in overleg met alle betrokkenen zo’n offerte op te stellen en tegelijk in beeld te brengen langs welke wegen het gebied nog een extra bijdrage kan leveren aan de provinciale natuurdoelen. Deze notitie bevat de uitwerking van de natuurcompensatie-offerte. Het advies over de realisering van de provinciale natuurdoelen is verwoord in een aparte notitie en inmiddels geïntegreerd in een advies van de Werkgroep Natuur aan de Landinrichtingscommissie Ade.

Twee elementen

De uitwerking van de offerte kent grofweg twee hoofdelementen:

1. Selecteren en kwantificeren van het natuuraanbod. Eerst is bezien of het brede scala aan mogelijke natuur- en landschapsmaatregelen uit het rapport *Kansen voor ‘agrarische’ natuurcompensatie in Ade* (waarvoor de inventarisatie al weer twee jaar terug plaatsvond) kan worden aangevuld met nieuwe maatregelen. Uit dit totaaloverzicht is een selectie gemaakt van maatregelen die zich het meest lenen voor natuurcompensatie. Deze maatregelen zijn vervolgens ‘geherformuleerd’ in termen van hectares en kilometers en voorzien van een kostprijs.
2. Formuleren van een voorstel voor de praktische organisatie van het natuurbeheer met het oog op kwaliteit en duurzaamheid. Hierbij gaat het om aspecten als werving, contractering, administratie, controle, monitoring en uitbetaling. Deze aspecten bepalen uiteindelijk de vorm van de contracten tussen het ministerie van Verkeer en Waterstaat en VAN Ade en (in mindere mate) die van de contracten tussen VAN Ade en zijn leden.

Eerste voorlopige offerte

De voorliggende offerte is op veel onderdelen zeer concreet. Toch moet er rond de geoffreerde maatregelen en prijzen nog nader overleg en zelfs nadere studie plaatsvinden voordat kan worden beoordeeld in hoeverre V&W met deze offerte kan voldoen aan de compensatieplicht. Het antwoord daarop wordt bijvoorbeeld mede bepaald door de volgende activiteiten (zie ook hoofdstuk 4):

- het ministerie is gewend om te denken en rekenen in verworven natuur-hectares. Nu het aanbod een ander karakter heeft, moeten er omrekeningsfactoren worden ontwikkeld waarmee het aanbod kan worden omgerekend naar compensatie-hectares;
 - diverse maatregelen vergen nog overleg. Zo moet er nog met het waterschap worden gesproken over een aantal maatregelen rond oevers en sloten;
 - met de provincie, die beleidsverantwoordelijkheid heeft voor de natuurdoelen, moet worden bezien op welke plekken de verschillende maatregelen zin hebben. Ook deze ruimtelijk-geografische exercitie bepaalt uiteindelijk het totale ‘compensatievolume’.
- Lukt het niet om met dit aanbod de vereiste oppervlakte en/of kwaliteit te leveren, dan zal V&W ook het spoor van grondverwerving gaan volgen.

Overleg met betrokkenen

Voor het opstellen van de offerte is onder meer overleg gevoerd met:

- de landinrichtingscommissie Ade (opdrachtgever van het project) en de Werkgroep Natuur van deze commissie. Deze werkgroep begeleidde ook de eerdere projecten over ‘agrarische’ natuurcompensatie;
- een vertegenwoordiging van de Vereniging Agrarisch Natuurbeheer (VAN) Ade, de beoogde hoofdaannemer van de ‘agrarische’ natuurcompensatie. Hiertoe heeft VAN Ade een werkgroep van agrariërs geformeerd;
- het ministerie van Verkeer en Waterstaat als ‘adressant’ van de offerte en beoogde opdrachtgever voor de compensatiemaatregelen.

Notitie in twee delen

De voorliggende notitie bestaat uit twee delen. Deel 1 omvat in kort bestek de concrete offerte. Deel 2 bevat een toelichting op de offerte, waarin we per onderdeel van de offerte stilstaan bij:

- de natuurdoelen die met de maatregelen worden gediend;
- de berekening van de vergoedingen;
- de polders waarin elke maatregel naar verwachting het meest zal worden toegepast.

2. Prestaties en prijzen

Bij het formuleren van een aantrekkelijk natuuraanbod voor Ade hebben we niet alleen gekeken naar de formele compensatiedoelen, maar ook naar de ecologische en landschappelijke potenties van het gebied. Die laatste zijn vooral:

- de vele weidevogels. Al is de stand van zeer kritische soorten teruggelopen, Ade is nog steeds het vogelrijkste weidegebied van Zuid-Holland;
- de grote hoeveelheid binnen- en buitenwater en de daarbij behorende overgangen van land naar water. Ofwel: oevers en waterlopen. Ade telt naar schatting 400 km poldersloot en dus 800 km slootkant. Daarbij komen nog de oevers langs buitenwateren;
- botanisch interessante graslanden. Deze zijn in Ade niet veel voorhanden. Wat dit betreft is er dus een lacune;
- het zeer open weidelandschap met her en der wat houtopstanden (bosjes, fruitbomen, erfbeplanting) en rietstroken.

Kijken we naar het SGR-compensatie-ontwerp uit 1997, dan zijn de natuurdoelen vooral gestoeld op natuurwaarden die bij de infrastructurele werken verloren gaan:

- grasland (natuurdoeltypen Lv 4.2 en Zk 4.2);
- bloemrijk grasland (natuurdoeltype Lv 3.5).

Volgens het *Handboek natuurdoeltypen in Nederland* omvatten deze doeltypen een breed scala aan natuurwaarden: de doelsoorten liggen in de sfeer van vogels, planten, zoogdieren en insecten en – in geval van bloemrijk grasland – ook van amfibieën. Het compensatie-ontwerp noemt naast graslanden ook waardevolle oever- en watervegetaties. Ook de provinciale natuurdoelen voor Ade richten zich niet alleen op graslanden, maar ook op oevers.

In deel 2 van de offerte gaan we wat nader in op de relatie met de voor Ade geformuleerde natuurdoelen. Duidelijk is wel dat de beschreven breedte ruimte biedt voor een omvattend aanbod.

Omvattend natuuraanbod met meerwaarde

Bij het selecteren van natuurmaatregelen wilden we het brede, omvattende karakter van de oorspronkelijke inventarisatie niet verloren laten gaan. Streven blijft een integrale impuls voor de gebiedskwaliteit als geheel. Toch hebben we binnen het omvattende raamwerk gekozen voor duidelijke accenten. Daarbij hebben we uiteraard gelet op de bovengenoemde gebiedskwaliteiten. Daarnaast hebben we gelet op toegevoegde waarde, zowel ecologisch als beleidsmatig. Deze selectie heeft geleid tot vier hoofdthema's:

1. Weidevogels.
2. Oevers en sloten.
3. Botanisch dijkbeheer.
4. Grazende vogels.

Binnen deze thema's zijn maatregelen geselecteerd die niet alleen ecologisch, maar ook beleidsmatig meerwaarde hebben. Met de Relatienota en de Groene Hart Impuls, inmiddels beide over-, resp. opgegaan in de regelingen van het Programma Beheer, zijn er in Ade veel mogelijkheden voor natuurbeheer. Een aantal van deze mogelijkheden, vooral in de sfeer van weidevogel- en slootkantbeheer, is de afgelopen jaren ook al benut. De betrokken overheden hebben steeds benadrukt dat de compensatiemaatregelen toegevoegde waarde moeten hebben op bestaande beleidsinstrumenten (waarvan het Programma Beheer momenteel het belangrijkste is) en daarmee ook niet mogen concurreren. Daarom hebben we maatregelen gezocht die aanvullend zijn op wat er met het Programma Beheer mogelijk is.

Landschapsaanbod: status aparte

We hebben in deze offerte het landschapsaanbod afgesplitst van het natuuraanbod. Daarvoor zijn twee redenen:

1. Landschapsmaatregelen passen niet zo goed bij de geformuleerde natuurcompensatiedoelen, maar wel onder de titel van landschapscompensatie. In Ade moeten namelijk ook landschapselementen die voor de infrastructuur moeten wijken, worden gecompenseerd. Deze plicht valt geheel buiten de 69 ha aan natuurcompensatie en ressorteert bij V&W onder een apart budget. In dit kader is vooral nieuwe aanplant welkom, maar wellicht ook kwaliteitsverbetering van bestaande elementen.
2. Het is nog niet helemaal duidelijk welke landschapselementen de komende jaren vanuit bestaande regelingen kunnen worden gefinancierd (landschapspakketten Programma Beheer, opengesteld via het landschapsbegrenzingsplan Groene Hart; provinciale subsidieregeling SOL).

De geoffreerde elementen leiden tot versterking van het veenweidelandschap met rietstroken, bosjes, hoogstamfruit en aantrekkelijker erven (bepanting en broed- en overwinteringsgelegenheid). Een aantal maatregelen (m.n. rietstroken, broedgelegenheid erven) heeft overigens ook een duidelijke natuurfunctie.

Toegevoegde waarde natuuraanbod

Laten we eens kijken hoe we bij de vier genoemde hoofdthema's het best meerwaarde kunnen leveren.

1. Weidevogels. Het gruttograsland dat door de infrastructurele werken verloren gaat, willen we compenseren met een kwaliteitsverbetering van het resterende areaal voor weidevogels. Ten eerste voor zeer kritische soorten (het zogeheten 'kemmaan-watersnipbeheer'), met het oog op verbetering van de vestiging of zelfs terugkeer. Ten tweede voor matig kritische soorten als de grutto, die gebaat is bij 'beheersmozaïeken'. De aangeboden maatregelen kunnen de kwaliteit van de weidevogelbiotopen in Ade zeker verhogen. Maar over de toegevoegde waarde in aantallen extra broedvogels – vergeleken met de huidige aantallen – en in aantallen nieuw te vestigen soorten moeten de verwachtingen niet te hoog gespannen zijn. Omdat de kwaliteit nu al vrij goed is, is het relatief lastig om grote toegevoegde waarde te leveren. Ook beleidsmatig lijkt de toegevoegde waarde inmiddels beperkt: de provincie wil in het nieuwe natuurgebiedsplan een sterk accent leggen bij 'kemmaan-watersnipbeheer'.
2. Oevers en sloten. In Ade wordt nu alleen slootkantbeheer toegepast. Andere maatregelen rondom oevers en sloten zijn via het Programma Beheer niet mogelijk. Aquatische pakketten zullen naar verwachting niet op korte termijn worden toegevoegd. Beleidsmatig lijkt hier dus duidelijk sprake van meerwaarde. Ook ecologisch kan hier forse winst worden geboekt. Niet alleen voor de weidevogels (zij profiteren voor voedsel en dekking mee van kruidrijke oevers en bloeiende sloten), maar juist ook voor de botanische kwaliteiten van het veenweidegebied. De aangeboden oevermaatregelen (terrastaluds en natuurlijke oevers) richten zich op het creëren van moerassige situaties op de overgang tussen water en land. De experimentele terrastaluds in de Boterhuispolder lieten al in het tweede jaar interessante resultaten zien. Dergelijke biotopen zijn in Ade nog nauwelijks vertegenwoordigd. Dat geldt ook voor de sloten zelf. De betekenis van Ade voor water- en oevervegetaties is weliswaar beschreven in streek- en bestemmingsplannen, maar 'de levende sloot' is min of meer de vergeten biotoop van het veenweidegebied. In enkele andere gebieden wordt hiermee al geëxperimenteerd. Het aanbod bevat enkele maatregelen om de waterkwaliteit te verbeteren en het slootleven te sparen/bevorderen bij

slootschoning. Enkele hiervan zullen met een planmatige aanpak gebundeld worden ingezet in enkele polders.

3. Botanisch dijkbeheer. Vanwege het nagenoeg ontbreken van botanisch interessante graslanden ('volvelds') is botanisch beheer van de 'kopeinden' van graslandpercelen tegen dijken op een maatregel die ecologisch gezien duidelijke meerwaarde heeft. De beleidmatige meerwaarde lijkt beperkt: het Programma Beheer kent weliswaar geen aparte pakketten voor botanisch dijkbeheer (behalve 'bloemdijken', maar dat is een vrij specifiek pakket voor Zeeland en enkele eilanden), maar wel pakketten voor botanisch graslandbeheer die ook toepasbaar lijken op dijken.
4. Grazende vogels. Opvang van ganzen, zwanen en smienten is ecologisch gezien zinvol en heeft voornamelijk ook beleidsmatige meerwaarde. Vanaf 2002 zullen weliswaar ganzenpakketten worden toegevoegd aan het Programma Beheer, maar het is onzeker waar deze precies van kracht zullen worden.

Het aanbod samengevat

De tabellen 1 en 2 op de volgende bladzijden bevatten een samenvatting van de aangeboden maatregelen, de daarbij behorende arealen en de kostprijzen. Tabel 1 spitst zich toe op de natuurmaatregelen, tabel 2 op de landschapsmaatregelen. De inhoud van de maatregelen en de prijsberekening zijn nader toegelicht in deel 2 van deze notitie. Let wel: alle genoemde bedragen zijn richtbedragen. Op een aantal onderdelen moeten de precieze kosten nader worden uitgewerkt.

Tabel 1. Samenvatting offerte, onderdeel natuur

MAATREGEL	AANTAL	EENMALIGE UITGAVEN	PRIJS PER EENHEID – JAARLIJKSE KOSTEN	TERUGKEREN DE KOSTEN PER JAAR *
<u>Weidevogelbeheer</u>				
1. Beheer voor kritische soorten	25 ha	--	f 3.500,-	f 87.500,-
2. Mozaïekplanning graslandgebruik	25 bedr./ 400 ha	--	deeln. 300,-/bedr. beheer f 75,-/ha	f 7.500,- f 30.000,-
<u>Oevers en sloten</u>				
3. Terrastaluds	20 st.	grondverlies 20 x f 900,- = f 18.000,-	beheer f 360,- inrichting: f 1.500,- per terras, afschrijving over 10 jaar	f 7.200,- f 3.000,-
4. Natuurlijke oevers	6 km		afschrijving 10 jaar onderhoud f 0,35 p.m ² f 1.000 p.st.,	f 30.000,- f 12.300,- f 10.000,-
5. Drinkplaatsen	100 st.		afschrijving 10 jaar	
6. Verlanding van kopsloten	1,5 km		rasterkosten f 1,- p.m. onderhoud f 0,55 p.m. openmaken f 15,- p.m. eens in 7 jaar	f 3.000,- f 810,- f 3.200,-
7. Natuurvriendelijke slootschoning: - kanten om het jaar schonen (afwisselend) - schonen met maaikorf	55 km		geen vergoeding	--
8. Baggeren	140 km		f 0,25 p.m.	f 13.750,-
9. Duikers in dammen leggen	52 st.		f 2,50 p.m. 1x per 7 jaar	f 50.000,-
10. Wegvangen graskarpers	2 polders	f 78.000,-	f 5.000,- per polder, afschrijving 3 jr.	-- f 3.300,-
Plankosten 7, 8 en 9				f 1.500,-
<u>Dijken</u>				
11. Botanisch dijkbeheer	11 km		f 1.750,- per ha + raster f 1,- p.m.	f 30.000,-
<u>Grazende vogels</u>				
12. Gedogen ganzen, zwanen, smienten en meerkoeten	150 ha		f 300,- per ha	f 45.000,-
Subtotaal		f 96.000,- €43.563,-		f 338.060,- €153.405,-
Organisatiekosten (15% van subtotaal)		f 14.400,-		50.709,-
Kosten onafhankelijke controle en monitoring (5% van subtotaal)		f 4.800,-		16.709,-
Onvoorzien (5% van subtotaal)		f 4.800,-		16.903,-
Innovatie (3% van subtotaal)		f 2.880,-		10.142,-
Inflatiecorrectie (2,5% p.j. over 30 jaar)		n.v.t.		432.523,- indexeren
Totaal		f 122.880,- €55.761,-		f 432.523,- €196.270,- + inflatiecorrectie

* alle bedragen zijn louter richtbedragen op basis van prijspeil 2001.

Tabel 2. Samenvatting offerte, onderdeel landschap

	AANTAL	EENMALIGE UITGAVEN	PRIJS PER EENHEID – JAARLIJKSE KOSTEN	TERUGKERENDE KOSTEN PER JAAR *
Landschapselementen				
1. Geriefhout / hakhout	15 ha		f 1.000,- per ha	f 15.000,-
2. Rietlandjes / rietkragen	2 ha		f 1.500,- per ha	f 3.000,-
3. Hoogstamfruit:				
- aanplant	200 bomen	f 15.000,-	f 30,- per boom, 2-jarig	f 4.500,-
- onderhoud	300 bomen			f 13.500,-
4. Erfbeplanting	27 bedr.	planv. f 40.500,-	f 5.000,- per bedr.	
5. Broedgelegenheid erven	32 bedr.			f 1.600,-
Subtotaal		f 55.500,- €25.185,-		f 37.600,- €17.062,-
Organisatiekosten (15% van subtotaal)		f 8.325,-		f 5.640,-
Kosten onafhankelijke controle en monitoring (5% van subtotaal)		f 2.775,-		f 1.880,-
Onvoorzien (5% van subtotaal)		f 2.775,-		f 1.880,-
Innovatie (3% van subtotaal)		f 1.665,-		f 1.128,-
Inflatiecorrectie (2,5% p.j. over 30 jaar)		n.v.t.		f 48.128,- indexeren
Totaal		f 71.040,- €32.237,-		f 48.128,- €21.840,-

* alle bedragen zijn louter richtbedragen op basis van prijspeil 2001.

3. Duurzaamheid en kwaliteit van het beheer

Compensatienatuur moet duurzaam zijn en de beoogde natuurwaarden opleveren. In dit hoofdstuk beschrijven we hoe VAN Ade duurzaamheid en kwaliteit wil garanderen.

3.1 Duurzaamheidswaarborgen

VAN Ade is in beginsel bereid om het ministerie van Verkeer en Waterstaat een eeuwigdurende continuïteitsgarantie te bieden. Dit uiteraard onder voorwaarde dat er een daarbij passende financieringsconstructie wordt getroffen. Die eeuwigdurende garantie behelst bijvoorbeeld:

- vastlegging van de natuurfunctie in de openbare registers door het vestigen van een zogeheten kwalitatieve verplichting;
- sluiten van een langjarig contract tussen V&W en VAN Ade. In beginsel eveneens tot in lengte van jaren, maar als dat lastig is, bijvoorbeeld een 30-jarig contract. Binnen dit contract wordt bescheiden speelruimte gecreëerd om te schuiven tussen natuurmaatregelen;
- duurzame financiën, bijvoorbeeld door belegging of fondsvorming.

Daarnaast is VAN Ade bereid om desgewenst (en mits de financiering duurzaam kan worden geregeld) de compensatieverplichting over te nemen van V&W.

Hierna staan we meer in detail stil bij de verschillende waarborgen.

Hoe lang duurt duurzaamheid?

In de provincies waar agrarische natuurcompensatie aan de orde is, blijkt verschillend te worden omgegaan met de overeen te komen duur van de natuurmaatregelen. Deze wisselvalligheid hangt mede samen met het uitgangspunt dat het compensatiebudget louter het aanloopbeheer dekt en niet is bedoeld voor structurele financiering van de beheerskosten. Dit staat op gespannen voet met het uitgangspunt dat de compensatienatuur bij voorkeur buiten de EHS moet worden gesitueerd en toegevoegde waarde moet hebben ten opzichte van bestaande beheerspakketten (m.n. Programma Beheer). In die gevallen is er immers na afloop van het aanloopbeheer geen financieringsbron meer voor de compensatienatuur.

VAN Ade heeft ervoor gekozen om niet te mikken op vervolgfianciering uit andere bronnen, temeer vanwege de keuze voor andere maatregelen dan nu in het Programma Beheer zijn opgenomen. Door eveneens te zorgen voor ‘eeuwigdurende’ financiering (zie verderop) kan VAN Ade zonder afhankelijkheid van andere geldbronnen tot in lengte van jaren compensatienatuur leveren.

Compensatieplicht overhevelen van V&W naar VAN Ade

Op voorwaarde dat de financiering duurzaam kan worden geregeld en uiteraard alleen als V&W dat ook wil, kiest VAN Ade voor overheveling van de compensatieplicht – dat gebeurt elders soms ook. Voordeel voor V&W is dat zij echt ‘af’ is van de compensatie en niet tot in lengte van jaren hoeft te controleren of VAN Ade zijn werk goed doet. Dat laatste moet dan natuurlijk wel door andere instanties worden overgenomen. Er lopen nog discussies met het ministerie van LNV over de controle van de compensatienatuur, die immers sowieso bij LNV terecht komt in gebieden waar de compensatienatuur na verloop van tijd onder het Programma Beheer wordt gebracht. Ook in Ade zou toetsing door LNV, c.q. Dienst Landelijk Gebied voor de hand liggen, omdat die toch al in het gebied actief is voor toetsing en controle van de overige natuurcontracten.

Langlopend contract tussen V&W en VAN Ade

VAN Ade stelt voor om met V&W een grootschalig en langjarig natuurcompensatiecontract te sluiten (in principe voor onbepaalde tijd, maar zeker voor 30 jaar), waarin een onderscheid wordt gemaakt tussen:

- incidentele maatregelen/investeringen. Een klein deel van deze maatregelen zal eenmalig zijn en niet hoeven worden herhaald (bijv. aanplant). Een ander deel zal eens in de zoveel jaar moeten worden herhaald om te zorgen voor continuïteit. Hierbij moet dus steeds een afschrijvingstermijn worden genoemd;
- jaarlijkse (of minimaal periodieke) beheersmaatregelen. De ‘beheersprestatie’ moet voor lange termijn worden vastgelegd, wil het contract voor V&W acceptabel zijn. We formuleren de beheersprestatie niet in termen van natuurresultaten, maar in termen van maatregelen.

In dit ‘raamcontract’, waarvoor we hier voorstellen doen, garandeert VAN Ade de kwaliteit en continuïteit van de natuurmaatregelen.

Notariële vastlegging van de natuurfunctie in een ‘kwalitatieve verplichting’

Van Ade wil de natuurfunctie van de grond verduurzamen door het vestigen van een zogeheten kwalitatieve verplichting op de gecontracteerde percelen. Hierin wordt vastgelegd dat de grond een natuurfunctie heeft dat de grondgebruiker alles zal doen of nalaten om de natuurfunctie goed tot zijn recht te laten komen. Deze verplichting, die aan de grond is gekoppeld, wordt (bij de notaris) ingeschreven in de openbare registers en kan worden beschouwd als een soort ‘basisbeheer’, een garantie dat de grondgebruiker de gebruiksfunctie niet zomaar kan veranderen. Deze werkwijze wordt ook toegepast bij de 30-jarige contracten voor zogeheten ‘particulier beheer’ (functiewijziging) onder het Programma Beheer.

Met deze vastlegging van de natuurfunctie is een (planologische) *bestemmingswijziging* niet nodig en kan worden voorkomen dat er ook planschadevergoeding (door grondontwaarding) moet worden betaald. De maatregelen in de offerte zijn er (op één uitzondering na: het afgraven van terrastaluds) immers op gericht dat de grond zijn waarde blijft behouden, ook al wordt hij soms zeer extensief beheerd. Zo wordt eveneens voorkomen dat de grond wellicht in de toekomst onder het strikte Minas-regime voor natuurterreinen komt te vallen, waardoor extra vergoedingen nodig zijn voor toenemende Minas-heffingen. Een aangepast bemestingsregime is in voorkomende gevallen in de beheerscontracten opgenomen, maar is dan niet van toepassing op het gehele bedrijf.

Solide, maar enigszins flexibele contracten tussen VAN Ade en zijn leden

Omdat VAN Ade op gebiedsniveau garant staat voor het leveren van de compensatienatuur, kunnen de contracten die VAN Ade ‘achterwaarts’ sluit met zijn leden een andere (kortere) looptijd hebben. Bij het bepalen van de lengte van de individuele contracten spelen mee:

- de administratieve rompslomp. Elk jaar nieuwe contracten sluiten betekent veel werk;
- de verwachte animo van boeren;
- het natuurrendement: voor weidevogelbeheer zijn kortlopende contracten doorgaans minder bezwaarlijk dan voor botanisch beheer.

VAN Ade wil met zijn leden contracten sluiten van 5 à 10 jaar: de wat kortere voor weidevogelbeheer, de wat langere voor botanisch beheer.

Daarnaast bestaat natuurlijk altijd de mogelijkheid dat iemand zijn contract tussentijds opzegt. VAN Ade heeft dan de plicht om een vergelijkbaar vervangend contract te sluiten. Daarbij moet VAN Ade enige speel- en onderhandelingsruimte hebben. Er kan zich immers een situatie voordoen dat het bijzonder lastig blijkt om het contract ter plekke voort te zetten of elders een soortgelijk contract te sluiten. Als de boer door het natuurcontract en de

kwalitatieve verplichting zijn grond niet meer kan verkopen, komen we immers alsnog in de situatie terecht dat er een vergoeding voor de grondontwaarding moet worden betaald.

Daarom stelt VAN Ade de volgende procedure voor:

- vooraf, bij het sluiten van contracten met boeren, zal VAN Ade steeds duidelijk maken dat het contract bij overdracht van eigendom en/of gebruik van de grond meegaat met het land naar de nieuwe eigenaar/gebruiker;
- doet de situatie van een nieuwe eigenaar/gebruiker zich voor, dan neemt VAN Ade het initiatief om de nieuwe gebruiker te informeren over het natuurcontract voor het perceel, de wens tot voortzetting van het contract, de maatregelen en vergoedingen etc. Wil de nieuwe gebruiker het contract voortzetten, dan is er niets aan de hand;
- wil de nieuwe gebruiker het contract niet voortzetten, dan probeert VAN Ade binnen het gebied een andere gegadigde te zoeken voor het contract;
- lukt dat niet, dan zoekt VAN Ade een gegadigde voor een vervangend (ander, maar gelijkwaardig) contract, zo dicht mogelijk bij het verloren gegane contract;
- lukt dat ook niet, dan gebruikt VAN Ade de vrijkomende middelen voor een nieuw contract op basis van voortschrijdend inzicht.

VAN Ade stelt voor om relatief streng te zijn in geval van botanisch beheer (omdat hier al snel sprake is van kapitaalvernietiging), maar wat soepeler waar het gaat om weidevogelbeheer: weidevogels zijn immers mobieler en binnen een regionaal beheersmozaïek kunnen plaatselijke variaties weinig kwaad. Centrale gedachte hierachter is dat de duurzaamheid meer is gewaarborgd door enthousiasme en aantrekkelijke vergoedingen dan door het beheer contractueel dicht te timmeren. Toch is ook bij het voorgestelde beheer voor kritische soorten terughoudendheid op zijn plaats, omdat hier tegelijk een verschalingsbeheer wordt gevoerd dat elders niet zomaar kan worden gecompenseerd. VAN Ade stelt voor om percentages overeen te komen waarin het beheer van plek mag wisselen (voor weidevogels bijvoorbeeld 10%, voor botanisch beheer 5%).

Financiële duurzaamheid

Duurzaamheid van het beheer is nauw verbonden aan financiële duurzaamheid. Omdat VAN Ade in beginsel tot in lengte van jaren beheerscontinuïteit wil bieden, moet ook tot in lengte van jaren beheersgeld voorhanden zijn. Daartoe wil VAN Ade het (eenmalige) compensatiebudget – na aftrek van de eenmalige investeringen in bijv. inrichting – in een fonds storten (bijv. Groenfonds of ander beleggingsfonds) en uit de opbrengst daarvan de jaarlijkse kosten van beheer en afschrijving betalen.

De offerte wijst uit hoeveel geld er jaarlijks nodig is voor beheer. Op basis hiervan kan (met inbegrip van inflatiecorrectie) worden berekend hoeveel geld er in het fonds moet worden gestort, wil het gebied tot in lengte van jaren beheersvergoedingen kunnen betalen uit de revenuen. Voordeel hiervan is dat financiering van de compensatienatuur op geen enkele wijze afhankelijk wordt van andere geldbronnen (zoals het Programma Beheer), nadeel is dat het bedrag dat V&W zo moet betalen, wellicht relatief hoog is (maar nooit 'op' is). Ook is de opbrengst afhankelijk van de beurskoersen en moet er relatief veilig worden belegd. Over geschikte constructies moet nog nader worden overlegd met rijk (V&W, LNV), provincie en groenfonds.

Vingeroefening benodigde versus beschikbare budgetten

Volgens de nieuwste informatie is er in Ade (inclusief kwaliteitstoelag) f 133.333,- (€ 60.504,-) per ha beschikbaar. Bij een compensatieplicht van 69 ha is dat een bedrag van f 9,2 mln. (€4,2 mln.) Hierop moeten we ongeveer f 0,5 mln. (€0,23 mln.) in mindering brengen voor andere zaken die al van dit bedrag zijn betaald (o.a. de experimenten in de Boterhuispolder). Er resteert dus een bedrag van f 8,7 mln. (€3,95 mln.). Brengen we hierop

de eenmalige investeringen (zie tabel 1) in mindering, dan resteert een bedrag van ruim f 8,5 mln. (€3,85 mln.) Als hiervan een jaarlijks rendement wordt getrokken van 5%, is elk jaar een bedrag van f 425.000,- (€193.000,-) beschikbaar voor periodieke vergoedingen. Het natuuraanbod uit deze offerte lijkt hiermee dus financierbaar. Maar zoals gezegd kunnen we hieraan nog geen conclusies verbinden zolang onzeker is met hoeveel hectare natuurcompensatie het huidige aanbod overeenkomt.

3.2 Kwaliteit van het beheer

VAN Ade wil de kwaliteit van het beheer garanderen door:

1. Een solide controle.
2. Toepassing van sancties als contracten niet worden nageleefd.
3. Monitoring van natuurresultaten.

Controle en monitoring

Het uitvoeren van de maatregelen wordt terdege gecontroleerd en de (natuur-)resultaten worden goed gemonitord. Voor controle en monitoring heeft VAN Ade bestaande protocollen, waarbij kan worden aangesloten. Daarnaast moet een onpartijdige instantie VAN Ade controleren. Deze controle kan bestaan uit een combinatie van steekproefgewijze hercontrole van individuele bedrijven en een ‘administratieve’ controle op de deugdelijkheid en naleving van het controle- en sanctieprotocol van VAN Ade. Als de compensatieplicht bij V&W blijft berusten, berust die taak bij V&W. Wordt de compensatieplicht overgeheveld naar VAN Ade, dan zal VAN Ade onafhankelijke controle regelen. Deze controle kan worden uitgevoerd door elk onafhankelijk bureau. Maar vanwege de ervaringen die de Dienst Landelijk Gebied op dit punt al heeft met zulke controles en om het aantal controlerende instanties niet te groot te maken (DLG controleert immers al in het gebied), overweegt VAN Ade om in dat geval DLG in te schakelen.

De kosten van onafhankelijke controle komen bovenop de kosten die VAN Ade hiervoor zelf al maakt en zijn als aparte post opgenomen in de offerte. Ook als VAN Ade niet zelf deze controle regelt, komen de kosten wel ten laste van het budget voor natuurcompensatie. Vooralsnog is hiervoor een stelpost opgenomen van 5% van de rechtstreekse kosten van het natuurbeheer. DLG ontwerpt momenteel een protocol voor ‘controle op afstand’, inclusief kostenindicatie.

Sanctieprotocol

Niet nakomen van de afspraken moet leiden tot sancties. Tussen VAN Ade en zijn leden bestaan daarvoor al afspraken. Lastiger is de vraag wat er gebeurt als V&W ontevreden is over de prestaties van VAN Ade. Omdat het budget eenmalig is en VAN Ade ernaar streeft om dit in zijn geheel in een fonds te storten (voor een maximaal rendement), zou kunnen worden afgesproken dat V&W het recht behoudt om (een deel van) het gestorte geld terug te eisen (zie ook ‘monitoring’).

Er zijn twee mogelijkheden voor een financieringsritme:

- VAN Ade krijgt het eerste jaar een eenmalig startkapitaal en de jaren daarna een jaarlijks bedrag van het groenfonds op basis van een goedgekeurd jaarrapport;
- VAN Ade krijgt uit liquiditeitsoogpunt aan het begin van het jaar een voorschot van 75% van de jaarkosten en het resterende bedrag bij gebleken prestaties.

VAN Ade heeft een voorkeur voor de eerste variant.

Onafhankelijke monitoring

De monitoring kan het best worden uitbesteed aan een onafhankelijke partij. De vraag is echter wat er precies gaat worden gemonitord. De offerte bevat louter natuurmaatregelen en geen natuurresultaten. De natuurdoelen uit het compensatie-ontwerp en de operationalisering daarvan in het *Handboek natuurdoeltypen* lenen zich niet eenvoudig voor resultaat-afspraken, omdat ze niet zijn gekwantificeerd. Bovendien is beoordeling van de resultaten van de compensatiemaatregelen ‘sec’ in een aantal gevallen erg lastig, omdat er in het gebied ook andere vormen van weidevogelbeer en botanisch beheer worden toegepast. Er moeten dus nadere afspraken worden gemaakt over de vraag wanneer V&W, c.q. DLG tevreden is over de prestaties van VAN Ade. Deze afspraken bepalen dan ook het monitoringsprotocol. We stellen voor om in ieder geval een (nader in te vullen) toets op natuurrendement in te voeren, de resultaten periodiek te evalueren en bij knelpunten zo nodig de afspraken bij te stellen. De kosten van deze monitoring zijn vooralsnog als stelpost opgenomen in de offerte, tezamen met de post voor onafhankelijke controle. De kosten komt namelijk wel ten laste van het compensatiebudget, maar de omvang is op dit moment nog niet te bepalen.

3.3 Overige uitvoeringsaspecten

Fasering van de uitvoering

VAN Ade stelt voor om de uitvoering van de geoffreerde maatregelen te spreiden over enkele jaren. Voordelen:

- speelruimte in de werving van deelnemers;
- waar nodig: tijd voor planvorming, c.q. een planmatige aanpak;
- ruimte om de resultaten van de experimenten in de Boterhuispolder mee te nemen in de definitieve afspraken over de hier beproefde vormen van natuurbeheer;
- betere afstemming mogelijk met de aanpassingsinrichting, c.q. met wijzigende eigendoms- en gebruiksverhoudingen.

Uiteraard hoeven niet alle maatregelen te worden gefaseerd: zaken waarover snel overeenstemming kan worden bereikt en waarvoor veel animo is, kunnen uiteraard snel op de rails worden gezet.

De posten organisatiekosten, ‘onvoorzien’ en innovatie

De begroting bij de offerte kent vier ‘opslagposten’ op de kosten van de maatregelen:

1. een post uitvoeringskosten (15%). Deze voorziet in de financiering van VAN Ade voor werving en begeleiding van deelnemers, contractadministratie en controle en monitoring (het deel dat VAN Ade zelf uitvoert);
2. een post onafhankelijke controle en monitoring (vooralsnog gesteld op 5%);
3. een post ‘onvoorzien’ (5%). Deze moet speelruimte bieden voor een marktgerichte benadering van deelnemers en plaatselijk maatwerk. De begroting is gebaseerd op een inschatting vooraf van een wervend niveau van vergoedingen. In de praktijk van de komende jaren wil VAN Ade ook zaken kunnen doen als blijkt dat de geboden vergoeding net iets hoger moet zijn;
4. een post voor innovatie (3%). Bij een ‘eeuwigdurend’ contract moet ruimte zijn voor vernieuwing: verbetering van lopende contracten, eventueel toevoegen van nieuwe typen maatregelen en contracten. Daarvoor is enige financiële speelruimte ingebouwd.

Inflatiecorrectie

Door inflatie (gesteld op gemiddeld 2,5% per jaar) is elk jaar iets meer geld nodig. Hiervoor moet nog een financiële constructie worden bedacht die past bij fondsvorming en 'eeuwigdurend' rendement.

Financieringsritme

In de begroting bij de offerte zijn op veel punten de kosten van investeringen afgeschreven over een bepaald aantal jaren. In de eerste jaren vergen deze investeringen een relatief hoog bedrag ineens, en daarna schoksgewijs door de jaren heen. Het jaarlijks benodigde bedrag uit tabel 1 weerspiegelt dus niet de werkelijke uitgaven op jaarbasis. Daartoe moet, in overleg met financiële specialisten, een passend betalingsritme worden overeengekomen.

Voortschrijdend inzicht

Naast een bescheiden innovatiebudget moeten alle aangeboden maatregelen uiteraard periodiek tegen het licht worden gehouden op hun effectiviteit en bij nieuwe inzichten, nieuwe technieken etc. worden herzien. Dit speelt vooral in de contracten tussen VAN Ade en zijn leden en waarschijnlijk veel minder in het contract tussen VAN Ade en V&W.

4. Hoe verder met het aanbod?

Zoals al in de inleiding is gemeld, leent deze offerte zich nog niet voor definitieve besluitvorming. Voordat die aan de orde is, moeten nog de volgende stappen worden genomen:

1. Allereerst beoordeelt het ministerie van Verkeer en Waterstaat het aanbod op hoofdlijnen: biedt het aanbod een zinvolle kwaliteitsimpuls voor natuur en landschap in Ade en is er sprake van een redelijke verhouding tussen prijs en kwaliteit?
2. Vervolgens is de vraag aan de orde in hoeverre het ministerie met dit aanbod kan voldoen aan de compensatieplicht. Cruciaal daarvoor is het ontwikkelen 'omrekenfactoren' waarmee het aanbod aan 'boerennatuur' kan worden vertaald naar de formele compensatieplicht van 69 ha en de daarbij geformuleerde doeltypen. Die exercitie moet nog helemaal beginnen. Er hoeft echter niet vanaf nul te worden gestart. Ook in andere gebieden is soms 'uitwisselbaarheid' van natuurwaarden aan de orde. Hiertoe zijn bijvoorbeeld puntensystemen ontwikkeld in de gebieden Bergen-Egmond-Schoorl (NH) en Gaasterland (Fr.). Ook in Duitsland wordt een systeem van natuurpunten (*Ökokonto*) toegepast. Het verdient aanbeveling om deze systemen te beoordelen op hun toepasbaarheid in Ade.
3. Het aanbod is nu zeer ruim en omvattend opgesteld en biedt in dit opzicht diverse mogelijkheden:
 - in overleg met VAN Ade: selectie van maatregelen die de beste invulling lijken te vormen van de compensatieplicht;
 - handvat voor andersoortige natuurwensen: voor invulling van de compensatieplicht voor andere gebieden, voor provinciale natuurwensen etc.
4. Het ministerie van V&W overlegt vervolgens met andere betrokken overheden (provincie, LNV-regiodirectie) om te komen tot instemming op hoofdlijnen.
5. Intussen neemt VAN Ade de prijsstelling nog eens goed door met DLG.
6. Ministerie en/of VAN Ade overleggen ook met DLG over de mogelijkheden en kosten van onafhankelijke (extra) controle en monitoring. Los van de vraag of DLG hiervoor uiteindelijk wordt ingeschakeld, heeft DLG hiermee namelijk ervaring en werkt zij aan protocollen voor 'controle op afstand' voor gebieden waar een agrarische natuurvereniging actief is.
7. Het ministerie van V&W en VAN Ade bakenen de onderwerpen af:
 - waarover nadere afspraken moeten worden gemaakt (welke zaken zijn nog onvoldoende concreet, hoe kunnen de resultaten van de experimenten in de Boterhuispolder het best worden meegenomen?);
 - waarvoor nog nader uitzoekwerk nodig is (bijv. financieringsconstructies).
8. Er vindt overleg plaats met de landinrichtingscommissie over de wijziging van eigendoms- en gebruiksverhoudingen en de gevolgen daarvan voor de aangebonden natuurmaatregelen.
9. VAN Ade en ministerie formuleren een concreet uitvoeringsplan voor de feitelijke realisatie van de compensatie.

DEEL 2: Toelichting op de offerte

In dit deel geven we per onderdeel van de offerte een nadere toelichting op:

- het karakter van de maatregel: waar gaat het precies om? Overigens zijn veel van de aangeboden maatregelen ook al beschreven in het eerdere rapport *Kansen voor 'agrarische' natuurcompensatie in Ade* uit 2000;
- de vergoeding: hoe is deze berekend?
- ruimtelijke accenten: zal de maatregel verspreid over het gehele gebied worden toegepast of ligt het accent in bepaalde gebiedsdelen / polders?

Wat betreft de berekening van de vergoedingen vooraf nog het volgende. De vergoedingen zijn 'marktgericht' berekend. Dat wil zeggen: elke maatregel is voorzien van een prijs waarbij we voldoende animo in het gebied verwachten en die naar ons idee goed is te beargumenteren. Hierbij hebben de volgende argumenten een rol gespeeld:

- de vergoedingen moeten dermate interessant zijn voor de grondgebruikers in Ade dat de kans op realisatie groot is;
- de vergoedingen moeten verdedigbaar zijn, d.w.z. een systematische opbouw kennen. Daartoe zijn ze waar mogelijk mede gebaseerd op de rekensystematiek van bestaande regelingen, gestoeld op berekening van opbrengstderiving en/of benodigde inzet van arbeid en materieel;
- de vergoedingen moeten bij voorkeur niet louter compenseren voor productiederving of andere financiële verliezen, maar daadwerkelijk ook enige extra inkomenscapaciteit opleveren.

Dit betekent dat we soms uitkomen op of rond bedragen zoals die ook elders gebruikelijk zijn, maar dat we daar soms ook wat boven zitten. Uiteindelijk moet het ministerie van Verkeer en Waterstaat uiteraard bepalen of de kostprijzen in redelijke verhouding staan tot de aangeboden maatregelen.

N.B.: in dit deel van de offerte zijn de bedragen nog in guldens geformuleerd.

1 Weidevogels

Beheer gericht op kritische soorten

Het gaat hier om het zeer extensieve graslandgebruik waarmee nu in de Boterhuispolder wordt geëxperimenteerd, aangevuld met de verplichting tot tijdelijke plas-dras in het vroege voorjaar. Dit laatste komt tegemoet aan de wens van een aantal betrokken partijen om – naast de beperking van de detailontwatering – ook anderszins een aantrekkelijk vestigingsbiotoop te creëren.

Deze maatregel mikt op de meer kritische weidevogelsoorten die gebaat zijn bij een wat nattere en structuurrijke zode. In het beheer mikken we daarbij op zeer kritische soorten zoals watersnip en kemphaan (hoewel deze enigszins verschillende biotoopeisen stellen; het beheer is wat meer op de kemphaan dan op de watersnip gericht). Maar omdat deze al geruime tijd als broedvogel uit het gebied zijn verdwenen, is het niet realistisch dat deze op korte termijn zullen terugkeren. Daarom mikken we ook op de ecologische groep vlak daaronder, met soorten als tureluur en slobeend, en op lastig vindbare 'kleine' broedvogels zoals veldleeuwerik en graspieper. Daarnaast heeft het extensief beheerde, zeer laat gemaaide land – zo bleek reeds het eerste experimentjaar in de Boterhuispolder – een belangrijke functie voor broedvogels uit de directe omgeving (voedsel en dekking). De natuurdoelen komen ongeveer overeen met het doeltypen 'bloemrijk grasland' (3.5).

Naast een aantal algemene bepalingen ('passief beheer') wordt hierbij afgezien van bemesting (behalve ruige mest) en detailontwatering (greppelen, molploegen etc.). Vervolgens zijn er twee varianten:

1. Het perceel wordt gedurende het gehele seizoen beweid met een veebezetting van maximaal 2 gve/ha.
2. Een voorbeweidingspakket met rustperiode:

- het perceel wordt voorbereid tot 5 mei. Over de aanwezige nesten worden nestbeschermers geplaatst;
- tussen 5 mei en 15 juni geen beweiding en geen werkzaamheden verrichten;
- tussen 15 juni en 1 juli mag worden beweid met maximaal 3 gve/ha;
- na 1 juli is het gebruik vrij. Wel wordt er in de periode tussen 1 juli en het eind van het groeiseizoen ten minste eenmaal gemaaid (waarbij het maaisel wordt afgevoerd).

Aanbod: 25 ha à f 3.500,- per ha. Hiermee is jaarlijks een bedrag gemoeid van f 87.500,-.

Onderbouwing vergoeding: uitgegaan is van de experimenten in de Boterhuispolder, waar de vergoeding – berekend volgens de Programma Beheer-systematiek met een bescheiden bonus – ongeveer f 3.000,- per ha bedraagt. De bijbehorende twee beheerspakketten en vergoedingen zijn echter uitgebreid met het plas-dras zetten van het land in het vroege voorjaar (6 weken) met behulp van een trekkerpomp. Daarvoor is een extra vergoeding van ongeveer f 500,- per ha verdisconteerd. Deze vergoeding is veel lager dan die van het Programma Beheer-pakket voor plas-dras, omdat de opbrengstderving al is verrekend in de eerstgenoemde vergoeding.

Afgaande op de eerdere inventarisatie is voor deze maatregel vooral belangstelling in de Boterhuispolder en Ader-, Kaager- en Buurterpolder en daarnaast – in wat mindere mate – in enkele andere polders verspreid door het gebied.

Mozaïekplanning graslandgebruik

Het gaat hier om het creëren van een ‘mozaïekpatroon’ in het graslandgebruik terwille van weidevogels. Hiermee is bijvoorbeeld in Waterland ervaring opgedaan. Dit betekent dat het graslandgebruiksplan zo wordt opgesteld dat er voor weidevogels een doelmatige afwisseling is van maaipercelen en beweidde percelen, en dat naast elkaar liggende maaipercelen niet allemaal op dezelfde dag worden gemaaid. De ‘maaitrappen’, die op veel bedrijven toch al aanwezig zijn, worden nu dus bewust mede gebruikt om weidevogels en hun kuikens voldoende vlucht- en foerageermogelijkheden te bieden in het maaiseizoen.

Deze maatregel beoogt vooral een betere bescherming, en met name betere overlevingskansen, voor de vogels die nu reeds veel in Ade voorkomen. Met name gaat het daarbij om de grutto (als ‘gidssort’), waarvan een duurzame bescherming in cultuurgrasland lastiger blijkt dan een tijdlang is aangenomen. De natuurdoelen komen overeen met het doeltype ‘grasland’ (4.2).

Aanbod: 400 ha op 25 bedrijven. Deze bedrijven ontvangen een deelnamevergoeding die tevens is bedoeld als risico-dekking. Deze bedraagt f 300,- per bedrijf per jaar. Daarnaast ontvangen de bedrijven een vergoeding van gemiddeld f 75,- per ha voor toepassing van het mozaïekmodel. Deze vergoeding is gebaseerd op de rekensystematiek zoals die in Waterland wordt gehanteerd:

- extra loonwerkkosten als gevolg van het aanbrengen van extra maaitrappen;
- extra arbeidskosten voor het opstellen van een grasland(mozaïek)plan;
- extra arbeidskosten door grotere afwisseling van maaien en beweiden.

Met de deelnamevergoeding is jaarlijks een bedrag gemoeid van $25 \times f 300,- = f 7.500,-$, met de hectarevergoeding voor de mozaïekplanning een bedrag van $400 \text{ ha} \times f 75,- = f 30.000,-$. In totaal komt het jaarlijkse bedrag hiermee op f 37.500,-.

Afgaande op de eerdere inventarisatie is voor deze maatregel door het gehele gebied heen belangstelling.

2 Oevers en sloten

De grote waterrijkdom van Ade biedt aanzienlijke kansen voor natuurwinst. Ten eerste langs de oevers, op de kansrijke overgangen van land naar water. De offerte bevat drie maatregelen in deze sfeer:

- aanleg van terrastaluds;
- aanleg van natuurlijke oevers;
- verlanding van (kop)sloten.

Deze maatregelen mikken op het creëren van moerassige laagveenbiotopen, interessant voor:

- vegetaties van vochtige tot natte, schrale omstandigheden;
- vogels, zowel broedvogels van riet en ruigte (bijv. rietzanger, karekiet) als voor de broedvogels op het belendende perceel (voedsel, dekking);
- kleine zoogdieren (bijv. Noordse woelmuis);
- amfibieën en reptielen (o.a. ringslang);
- insecten (libellen, vlinders).

De beoogde doelsoorten horen grofweg bij de ‘officiële’ doeltypen bloemrijk grasland, nat schraalgrasland en jonge verlanding.

Ten tweede liggen er grote kansen voor een bloeiender slootleven (waterplanten, vissen, amfibieën, insecten). Eerste vereiste daarvoor is verdere verbetering van de waterkwaliteit, onder meer door het verbeteren van de doorstroming. Daarnaast kan een natuurvriendelijker slootschoning worden toegepast. Het gaat om vier maatregelen:

- sloten op historische diepte brengen;
- verbeteren van de waterdoorstroming door het aanbrengen van duikers in (dichte) dammen;
- toepassen van natuurvriendelijke slootschoning;
- wegvangen van graskarpers in twee polders.

Om optimaal effect te verkrijgen, zullen de maatregelen voor ‘levende sloten’ op een planmatige wijze gebundeld worden ingezet in enkele polders. Hiervoor is een jaarlijks bedrag aan plankosten opgenomen.

Met deze maatregelen mikt VAN Ade op de volgende soortgroepen en doelsoorten:

- waterplanten (bijv. krabbescheer, van belang voor de zwarte stern, maar ook zwanebloem, gele lis, fonteinkruiden);
- watervogels (zwarte stern, porseleinhoen);
- vissen;
- amfibieën en reptielen (o.a. ringslang);
- insecten (o.a. libellen).

De bijbehorende doeltypen zijn bloemrijk grasland (3.5) en diverse doeltypen van moerassige en aquatische milieus.

Terrastaluds

Van aanleg en beheer van terrastaluds zijn voorbeelden uit o.a. Zegveld en Noord-Holland. Een slootkant of kopeind wordt afgegraven (bijvoorbeeld over een lengte van 50 m en een breedte van 2 m) tot ongeveer 10 cm boven het slootpeil, zodat moerassige strook ontstaat. Zo kan sneller en meer natuurwinst ontstaan dan in een ‘gewone’ slootkant. De strook wordt eens per jaar gemaaid en het maaisel wordt afgevoerd.

Aanbod: 20 terrassen van gemiddeld 100 m² (‘standaard-formaat’ 50 m lang en 2 m breed, maar ook andere formaten zijn uiteraard mogelijk).

Bij de aanleg van terrastaluds moeten we onderscheid maken tussen eenmalige kosten en jaarlijks terugkerende beheerskosten.

De eenmalige kosten bestaan uit:

- grondverlies. Voor 100 m² is dat, tegen de gangbare grondprijzen van f 90.000,- per ha, f 900,- eenmalig. Kosten: 20 x f 900,- = f 18.000,-. Op deze kostenpost wordt niet afgeschreven;
- afgraven/inrichten van het talud: op basis van de kosten van de twee taluds in de Boterhuispolder komen deze kosten (loonwerk) op f 1.500,- per terras. Op deze kostenpost wordt wel afgeschreven, omdat we ervan uitgaan dat het terras eens in de tien jaar moet worden 'gefatsoeneerd'; buiten het vegetatie-seizoen loopt immers het vee er in. Dit betekent een aanvangsinvestering van 20 x f 1.500,- = f 30.000,- en jaarlijkse afschrijvingskosten van f 3.000,-.

De jaarlijks terugkerende beheerskosten zijn gesteld op f 360,- per talud (f 3,60 per m²), voor 20 terrassen dus f 7.200,- per jaar. Dit bedrag is als volgt opgebouwd:

- arbeid voor maaien en afvoeren (met speciale apparatuur, bijv. motorzeis): per terras kost dat 4 uur à f 65,- = f 260,- per jaar;
 - kosten van afrastering. Om er zeker van te zijn dat er geen vee te water raakt, moet er een draadje langs het terras worden gespannen. Vergoeding (inclusief afschrijving kosten schrikdraadklok): f 1,- per m x 50 m = f 50,- per jaar;
 - aangepaste slootshoning (geen bagger en slootvuil in het terras): f 50,- per terras per jaar.
- Samengevat levert deze maatregel een eenmalige investering op van f 18.000,- en jaarlijks terugkerende kosten van f 10.200,-.

Afgaande op de eerdere inventarisatie is voor deze maatregel vooral belangstelling in de Boterhuispolder (waar inmiddels twee experimentele terrastaluds liggen) en de Blauwe polder. Daarnaast is er bescheiden belangstelling in enkele andere polders.

Natuurlijke oevers

Aanleg van natuurlijke oevers werkt vooral goed langs wat bredere waterlopen en langs ondiepe plassen en meertjes, en vooral in situaties met veel oeverafslag. Er wordt een beschoeiing van wilgentenen aangebracht, waarachter zich (tussen schoeiing en land) een verlandingsstrook ontwikkelt met aan de waterzijde een rietkraag en aan de landzijde een hooilandstrook. Hiervan zijn inmiddels voorbeelden uit diverse gebieden. Voordeel ten opzichte van terrastaluds is dat deze maatregel geen eigen land kost, maar waterinwaarts juist enige 'landaanwinning' betekent die de oeverafslag langs bredere wateren stopt.

Aanbod: 6 km natuurlijke oever met een gemiddelde breedte van 3 m. Net als bij terrastaluds is hier sprake van investeringskosten (maar geen landverlies) en jaarlijkse beheerskosten:

- aanleg van de wilgenschoeiing (op basis van kosten loonwerk). De schoeiing gaat een aantal jaren mee en moet daarna worden hersteld of soms wellicht geheel worden vernieuwd. De aanlegkosten zijn afhankelijk van de waterdiepte en bedragen gemiddeld f 100,- per strekkende meter. We stellen een vaste bijdrage voor van f 50,- per strekkende meter. De aanleg bijdrage komt hiermee op 6.000 x f 50,- = f 300.000,-. We gaan er van uit dat de oever ongeveer 10 jaar meegaat en daarna moet worden gerestaureerd. De jaarlijkse afschrijving komt daarmee op f 30.000,-;
- afrasteren van de moerasstrook. Voor een optimaal natuureffect is het beter dat er geen vee in de strook komt. We hanteren hiervoor een afschrijvingsbedrag van f 1,- per meter per jaar (aanleg, schrikdraadklok en onderhoud). Voor 6 km gaat het om een bedrag van f 6.000,- per jaar;
- beheer van de moerasstrook (zodra deze zich heeft ontwikkeld). Dat betekent jaarlijks maaien van de rietkraag en één of twee maal per jaar maaien van de hooilandstrook. Hiervoor hanteren we een bedrag van f 0,35 per m². Voor 18.000 m² oever is dat een bedrag van f 6.300,- per jaar.

In totaal komen hiermee de jaarlijkse kosten op f 42.300,-.

Cruciaal voor de aanleg van natuurlijke oevers zijn de aanwezigheid van voldoende brede wateren en de benodigde toestemming van het waterschap. Gesteld dat die toestemming er komt, dan bieden natuurlijke oevers perspectief langs de buitendijkse wateren, in hoofdwaterlopen en in enkele andere brede sloten.

Afgaande op de eerdere inventarisatie is voor deze maatregel door het gehele gebied heen belangstelling, uiteraard met een accent op de polders die aan buitenwater grenzen.

Aanleg verharde drinkplaatsen

Aanleg van verharde drinkplaatsen langs de slootkant zorgt ervoor dat het vee bij voorkeur hier drinkt en dus elders de kanten niet of minder vertrapt. Dit verhoogt de doelmatigheid van het slootkant- en ander oeverbeheer.

Aanbod: 100 drinkplaatsen à f 1.000,- per stuk. Dit bedrag is een vaste bijdrage van ongeveer 50% in de werkelijke kosten (ca f 2.000,- per stuk). Gaan we uit van een afschrijvingstermijn van 10 jaar, dan zijn de jaarlijkse kosten f 10.000,-.

Laten verlanden van (kop-)sloten

Behalve door aanleg van een terrastalud of natuurlijke oever kan een moerassituatie ook ontstaan door niet-schouwplichtige sloten, bijvoorbeeld kopsloten, te laten verlanden en ze na verloop van tijd weer open te halen, zodat het verlandingsproces opnieuw kan beginnen. Ook dit is een vorm van natuurontwikkeling die geen grasland kost.

Aanbod: 1,5 km à f 7.475,- per jaar.

De vergoeding is als volgt berekend:

- tweezijdig afrasteren van de sloot, zodat het vee er niet in kan. Hiervoor geldt een all-in bedrag (aanschaf, onderhoud en afschrijving schrikdraadklok) van f 1,- per strekkende meter afrastering. Voor tweezijdig rasterwerk komt dit dus op f 2,- per m sloot, ofwel voor 1.500 m op een jaarlijks bedrag van f 3.000,-;
- jaarlijks onderhoud van de verlandingsstrook. Dit bestaat vooral uit het handmatig verwijderen van boomopslag. Voor een sloot van 500 m kost dat 4 uur per jaar (2 schouwbeurten van 2 uur) à f 67,50 per uur = f 270,- per jaar. Voor 1.500 m kost dat het drievoudige, ofwel f 810,- per jaar;
- periodiek (gemiddeld eens per 7 jaar) openhalen van de sloot om het verlandingsproces opnieuw te laten beginnen. We gaan ervan uit dat de bovenste laag (riet/ruigte) moet worden uitgegraven en afgevoerd, en de onderste laag (m.n. bagger) kan worden uitgebaggerd en over het land kan worden verspreid. Dat kost tezamen (incl. afvoer van materiaal) f 15,- per m, ofwel (voor 1.500 m) f 22.500,-. Per jaar is dat 1/7 van dat bedrag, ofwel ongeveer f 3.200,-.

In totaal komen we op jaarlijkse kosten van (afgerond) f 7.000,-, ofwel bijna f 4,65 per strekkende meter.

Afgaande op de eerdere inventarisatie is voor deze maatregel door het gehele gebied heen belangstelling, maar met duidelijke accenten in de Blauwe polder en de polders aan de westkant van Ade (Kleine Hemmeer, Zwanburger- en Kooipolder).

Aangepaste slootschoning

Natuurwinst in de sloot is ook mogelijk door aangepaste slootschoning, bijvoorbeeld door (met ontheffing van de keur) eens in de twee jaar te schonen. Milieubiologie Leiden heeft daar onderzoek naar gedaan. Aanpassing van de schoningsfrequentie blijkt in veel waterlopen de doorstroming niet negatief te beïnvloeden. Er is vooral animo in polders met wat bredere sloten. In polders met veel smalle sloten is de animo gering, omdat deze snel dichtgroeien. Vooral haalbaar lijkt de variant waarbij de twee kanten afwisselend om het jaar worden geschoond: het ene jaar de ene kant, het andere jaar de andere.

Aanbod: 55 km à f 0,25 per meter, ofwel f 13.750,-.

Het gaat om twee maatregelen:

- de kanten afwisselend om het jaar schonen. Dit vergt jaarlijks minder schoningswerk. Wel moet er meer precisiewerk worden geleverd. Per saldo kost deze maatregel geen geld;
- schonen met de maaikorf in plaats van met een dichte slootbak. De meerkosten hiervan (maaieren met de maaikorf moet doorgaans in loonwerk gebeuren) stellen we op 0,25 per meter. Voor 55 km sloot komt dat op f 13.750,- per jaar.

Afgaande op de eerdere inventarisatie is voor deze maatregel door het gehele gebied heen belangstelling, maar met een duidelijk accent in de Ader-, Kaager- en Buurterpolder.

Sloten op historische diepte brengen

Een betere slootdiepte vergroot de kansen op een bloeiend slootleven aanmerkelijk. Hierbij moet wel worden opgelet dat de slootbodem niet wordt verstoord. De offerte behelst een planmatige aanpak, waarbij sloten met onvoldoende diepte eens in de 7 jaar worden leeggehaald. Omdat dit mede een agrarisch belang is en de grondgebruiker ook zelf verantwoordelijk is, gaan we uit van een vaste bijdrage in de kosten.

Aanbod: jaarlijks 20 km sloot à f 2,50 per meter, ofwel f 50.000,- per jaar.

De vergoeding is een bijdrage van ongeveer 50% in de kosten van baggerwerk. Deze zijn begroot op basis van een loonwerk-offerte voor uitvoering met een rupskraan (f 5,- p.m.). Naast de 50% eigen bijdrage is ook de verwerking van de bagger voor rekening van de grondgebruiker.

Afgaande op de eerdere inventarisatie is voor deze maatregel door het gehele gebied heen belangstelling, behalve in de Veenderpolder, Frederikspolder, Hoogmadese polder en Piestpolders.

Verbeteren doorstroming met duikers

Dit is een maatregel die de doorstroming van het water en daarmee de waterkwaliteit verbetert. Daarmee draagt hij – zij het wat minder direct – bij aan het slootleven.

Aanbod: aanleg van 52 duikers à f 1.500,- per stuk, ofwel f 87.000,-. Dit bedrag is op basis van een bijdrage van 75% in de aanlegkosten. De werkelijke kosten (f 2.000,- per stuk) bestaan uit f 500,- voor pvc-buis en f 1.500,- voor arbeids- en machinekosten.

Afgaande op de eerdere inventarisatie is voor deze maatregel door het gehele gebied heen belangstelling, zij het met een duidelijk accent in de Ader-, Kaager- en Buurterpolder.

Wegvangen graskarpers

In enkele polders (Hoogmadese en Zwanburgerpolder) zitten veel graskarpers, ooit uitgezet voor het korthouden van de slootbegroeiing, maar inmiddels hun doel voorbij geschoten. Wil zich een fraaie slootvegetatie kunnen ontwikkelen, dan zouden de karpers in de genoemde polders moeten worden weggevangen, bijvoorbeeld door ‘elektrisch vissen’.

Aanbod: wegvangen van graskarpers in het oppervlaktewater van twee polders.

Kosten: we rekenen een bedrag van f 5.000,- per polder voor:

- de kosten van overleg met waterschap en vissers;
- de kosten van arbeid voor het vissen zelf en het eventueel elders weer uitzetten van de karpers.

We gaan er van uit dat het niet mogelijk is om alle graskarpers weg te vangen en dat deze werkwijze elke drie jaar moet worden herhaald. Daarmee komen de jaarlijkse kosten op $1/3 \times f 5.000,- \times 2 = f 3.300,-$.

3 Dijken

Ade kent veel dijken. Deze worden nu vaak beweide met schapen, maar soms ook met rundvee. In beginsel bieden de dijken goede kansen voor botanisch beheer, omdat er vaak een gradiënt is van nat naar droog en omdat het beheer soms al wat extensiever is. Vaak doet zich echter de situatie voor dat het perceel in de lengterichting gewoon doorloopt de dijk op, waardoor er een afrastering moet worden geplaatst om de dijk af te zonderen met het oog op een ander beheer.

Met dit type beheer mikken we vooral op botanische winst. Langs en op dijken kunnen op deze manier soortenrijke graslanden (type kamgrasweide en zilverschoonverbond) worden gecreëerd met hier en daar – in de vochtiger stukken – elementen van vochtig schraalgrasland.

Aanbod: 11 km botanisch dijkbeheer tegen een bedrag van f 35.750,-. Dit bedrag is als volgt opgebouwd:

- jaarlijkse beheersvergoeding voor botanisch beheer. Kijkend naar de botanische pakketten in het programma Beheer (SAN), komen we tot een gemiddeld bedrag van f 1.750,- per ha. 11 km dijk komt – als we uitgaan van een breedte van de beheerde strook van 10 m – overeen met een oppervlakte van 11 ha x f 1.750,- = f 19.250,-;
- rasterkosten: de meeste percelen lopen door de dijk op en moeten worden afgerasterd om het dijkvak aangepast te kunnen beheren. Voor de rasterkosten rekenen we een jaarlijks all-in bedrag van f 1,- per m. Voor 11 km komt dit op f 11.000,-.

Afgaande op de eerdere inventarisatie is voor deze maatregel door het gehele gebied heen belangstelling, behalve in de Veenderpolder.

4 Grazende vogels

‘Grazende vogels’ (ganzen, zwanen, smienten) kunnen veel schade aan het grasland aanrichten. Tot dusverre worden ze daarom veelal verjaagd en wordt aangerichte schade aangemeld bij het Jachtfonds. VAN Ade biedt aan om – volgens een planmatige aanpak – de vogels op een aantal percelen gedogen. In steeds meer gebieden is hiermee inmiddels ervaring.

Met ganzenopvang en eventueel gericht creëren van extra voedselaanbod mikt VAN Ade op een geschikte biotoop voor alle ‘grazende’ vogels: ganzen (zowel wintergasten als overzomeraars), zwanen, smienten en meerkoeten. Deze soorten horen bij het natuurdoeltype ‘grasland’ (4.2).

Aanbod: 150 ha gedooggebied voor grazende vogels tegen gemiddeld f 300,- per ha, ofwel in totaal f 45.000,-. Het gedogen is als volgt ingevuld: een ‘rustperiode’ voor de vogels van 5 maanden: van 1 november tot 1 april.

De vergoedingen zijn gebaseerd op het Friese model van gedoogovereenkomsten. De vergoeding van f 300,- per ha compenseert voor:

- de kosten van een langere stalperiode, c.q. het bijvoeren van het vee;
- de kosten van versnelde graslandvernieuwing;
- de kosten van schade aan de grasmat (productiederving).

Afgaande op de eerdere inventarisatie is voor deze maatregel door het gehele gebied heen wel belangstelling, maar met duidelijke accenten in de Ader-, Kaager- en Buurterpolder, de Waterloos-, Vrouw Venne- en Sweilandpolder en de Bospolder en Rode polder.

5 Landschapselementen, erf en gebouwen

Er zijn niet bijster veel landschapselementen in het open veenweidelandschap van Ade. De elementen die er zijn, worden vaak òf kosteloos onderhouden òf (licht) verwaarloosd. Het aanbod is als volgt:

Opknappen en onderhouden van hakhout en geriefhoutbosjes

Veel bosjes zijn van oorsprong ‘miltvuurbosjes’, waarvan het in verband met het langdurige besmettingsrisico ook een boerenbelang is dat de plaats herkenbaar blijft als landschaps- of cultuurhistorisch element. De onderhoudskosten worden vergoed op basis van de inzet van arbeid en materialen.

Aanbod: 15 ha à f 1.000,- per ha = f 15.000,- per jaar. Deze kosten zijn conform de normkostensystematiek van het Programma Beheer.

Afgaande op de eerdere inventarisatie is voor deze maatregel door het gehele gebied heen belangstelling, met uitzondering van de Veenderpolder.

Opknappen en beheren van rietlandjes en rietkragen

Zoals gezegd zijn er maar weinig 'moerassige' elementen in Ade, maar voor het (tegen vergoeding) onderhouden van de weinige resterende is belangstelling.

Aanbod: 2 ha à f 1.500,- per ha. Deze vergoeding is iets hoger dan de Programma Beheer-vergoeding voor kleine rietlandjes en zomen, omdat in de praktijk blijkt dat het beheer van zulke kleine elementen duurder is dan het Programma Beheer heeft berekend.

Afgaande op de eerdere inventarisatie is voor deze maatregel belangstelling in ongeveer de helft van de polders, maar vooral in de westelijk gelegen Kleine Hemmeer, Kooi- en Zwanburgerpolder.

Aanleg en onderhoud van hoogstamfruitbomen

Oude boomgaardjes zijn niet dik gezaaid in Ade, maar de bedrijven met hoogstamfruit willen dat tegen vergoeding wel onderhouden. Bovendien zijn er bedrijven die nieuw hoogstamfruit willen aanplanten (en uiteraard onderhouden).

Aanbod:

- aanplant: 20 bedrijven met gemiddeld 10 bomen per bedrijf = 200 bomen. Kosten (eenmalig, zonder afschrijving): $200 \times f 75,- = f 15.000,-$;
- onderhoud: 100 bestaande bomen + 200 nieuwe bomen = 300 bomen. Kosten: f 30,- per boom per twee jaar (onderhoudscyclus) = f 15,- per boom per jaar = f 4.500,- per jaar.

Afgaande op de eerdere inventarisatie is voor deze maatregel door het gehele gebied heen bescheiden belangstelling.

Verbeteren erfbeplanting

Het gaat om aanleg of vernieuwing van gevarieerde erfbeplanting ter verhoging van de natuur- en landschapswaarde. Dit kan door het (laten) opstellen en uitvoeren van erfbeplantingsplannen. De helft van de bedrijven die de erfbeplanting willen verbeteren, heeft ook belangstelling voor een erfbeplantingsplan. Met zulke plannen is inmiddels veel ervaring.

Aanbod: verbetering erfbeplanting op 27 bedrijven. Kosten:

- planvorming (eenmalig, niet afschrijven): $27 \times f 1.500,- = f 40.500,-$;
- aanleg en onderhoud: f 5.000,- per bedrijf, eens in 10 jaar restauratie. Jaarlijkse kosten: $27 \times f 5.000,- \times 10\% = f 13.500,-$.

Afgaande op de eerdere inventarisatie is voor deze maatregel door het gehele gebied heen belangstelling.

Bevorderen van nest- en overwinteringsgelegenheid op het rond het erf

Het betreft hier nest- en overwinteringsgelegenheid voor vogels en zoogdieren. Hiervoor heeft de helft van de bedrijven interesse. Ook dit kan worden meegenomen als onderdeel van een erfbeplantingsplan. Het leeuwendeel van de kosten bestaat uit eenmalige, bescheiden investeringen.

Aanbod: verbeteren nestgelegenheid op 32 bedrijven. Kosten: f 500,- per bedrijf, eens per 10 jaar te renoveren. Jaarlijkse kosten: $32 \times f 500,- \times 10\% = f 1.600,-$.

Afgaande op de eerdere inventarisatie is voor deze maatregel door het gehele gebied heen belangstelling.